

Биљана Ј. Стојановић
Универзитет у Крагујевцу
Педагошки факултет у Јагодини

УДК: 373.2 ; 159.923.5–053.2
ИД БРОЈ: 175687436

Стручни рад
Примљен: 12. јуна 2009.
Прихваћен: 14. марта 2010.

КВАЛИТЕТ КОМУНИКАЦИЈЕ ВАСПИТАЧ – ДЕТЕ КАО УСЛОВ УСПЕШНОГ ВАСПИТНОГ РАДА У ВРТИЋУ

Айсиракӣ: Рад се бави истраживањем односа васпитача према детету и његовој личности, утврђивањем одговорности за успостављање комуникације између детета и васпитача и испитивањем осетљивости васпитача за дечје потребе, способности да их препознаје и прихвати и спремности васпитача да саслуша децу, да им верује и одговара на потребе које деца испољавају.

Циљ истраживања јесте испитивање квалитета комуникације у дечјем вртићу на релацији васпитач-дете и како он утиче на остваривање васпитног рада.

Рад отвара многа питања као што су: да ли су васпитачи у оквиру иницијалног образовања адекватно оспособљени за остваривање комуникације са децом, да ли су овладали стратегијама да препознају своје и потребе деце, да превазилазе конфликте и решавају их на конструктиван начин. Такође, резултати овог истраживања могу да подстакну питање одговарајућих и потребних програма стручног усавршавања васпитача који би се бавили овим питањима.

Кључне речи: дечји вртић, предшколско дете, васпитачке улоге, комуникација.

УВОД

Предшколско васпитање и образовање представља значајан период у дететовом животу, а вртић је за њега једнако важна средина као што је породица. Социјални, емотивни и интелектуални развој детета зависе од утицаја које добија у предшколској установи. Васпитач је најделотворнији фактор у вртићу који ствара позитивне услове за дететов развој, а позитивни односи и квалитет комуникације која се успоставља између васпитача и детета су један од основних услова за успешан васпитно-образовни рад у вртићу. У пракси долази до изражаја недовољно познавање интеракција које се одвијају између васпитача и деце у предшколској установи. Истраживања (Чалић, Шпољар и др.), која су се бавила проблемом комуникације васпитач-дете у предшколској установи, показују да су истински стубови комуникације васпитачи и да од њихове спремности и интерпретирања порука детета зависи

да ли ће комуникација бити успостављена или не. И други аутори истичу да један од проблема представља чињеница да се недовољно познаје интеракција која постоји између деце, одраслих који се о њима старају и средине у којој одрастају, што представља кључни појам сваке модерније теорије васпитања (Каменов, 1999:109).

Успостављање контакта је од суштинског значаја за однос васпитач-дете. Контакт и комуникација представљају и средство и циљ рада са децом. Будући да је у раном детињству пријемчивост детета за утицаје средине већа него на осталим узрастима, оно представља критични период у развоју човека када се постављају темељи његове будућности. Поред развоја моторике, чула, интелигенције, говора и других способности, ово је период када се успостављају социјални односи и овладава емоцијама. Ставови које дете тада изгради према другима, према самом себи и животу уопште, одлучиће хоће ли млади човек изградити поверење у свет око себе уз схватање да му је наклоњен, занимљив и пријатан, а о себи мислити као о вредној, способној и прихваћеној особи. Поред родитеља, васпитач има одлучујућу улогу у изграђивању поменутих способности и доживљаја света и људи који дете окружују. Од тога да ли верује детету (његовим потребама, емоцијама), на који начин га слуша, да ли прихвата дете онакво какво оно јесте, а не какво би желео да буде, да ли верује у дечје способности, зависиће дететова слика коју гради о себи и о свету.

Остваривање комуникације између васпитача и деце у смислу успостављања истинског контакта значи поштовање граница друге особе, уважавање јединствености и интегритета другог бића. Када постоји оваква комуникација, васпитач омогућава детету да се развија и расте растерећено и слободно, да прима и даје на границама свог ега. Тада дете на здрав начин развија осећај одговорности за себе, своја осећања и поступке, и врло брзо се осамостаљује. Када дете себе доживљава као одвојену личност, оно формира свест о себи независно од других, а када почне са изграђивањем позитивне слике о себи, оно даље успоставља контакт и интеракцију са другима, која ће за њега бити пријатна и корисна.

Какав однос васпитачи имају према дететовој личности, колика је способност васпитача да препознаје и задовољава потребе деце и колика је спремност да их саслуша, да им верује и на тај начин открије дечје стварне потребе и одговара на њих, нека су од питања на која ћемо покушати да одговоримо у овом раду.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања

Квалитет комуникације представља важан аспект васпитно-образовног рада у вртићу. Васпитачи су теоријски и методички оспособљени за обавља-

ње свог посла, али нека питања, која се тичу комуникационе компетенције васпитача нису довољно заступљена у програмима виших и високих школа за образовање васпитача. Анализирајући непосредан практичан рад у васпитној групи, можемо открити да се велики број проблема у васпитачком послу односи управо на способност успостављања комуникације са децом и њиховим родитељима.

Када говоримо о комуникацији мислимо на педагошку комуникацију која се одвија у условима васпитно-образовног рада у вртићу. Под појмом педагошка комуникација подразумева се преношење, саопштавање, излагање, примање, једном речју размена порука, као и успостављање односа, споразумевање, средства и начин опхођења међу учесницима у васпитно-образовном процесу. Структуру педагошке комуникације чине: когнитивни, емотивни и акциони аспект и ми ћемо се у овом раду бавити управо овим димензијама, а с обзиром на узраст предшколске деце, највећу пажњу посветићемо емотивној димензији комуникације.

Комуникација између васпитача и детета у вртићу постоји, али је веома важно да у оквиру те комуникације постоји узајамно прихватање, разумевање и емоционални однос који чини могућим остваривање утицаја на дете. Предмет овог рада односи се на успостављање комуникације између васпитача и деце, у којој васпитач има највећу одговорност. Да би успешно остварио своје улоге и задатке, он треба да поседује емоционалну и социјалну осетљивост и способност емпатијског реаговања у ситуацијама опажања дечјег понашања, то јест да буде способан да препознаје и спреман да одговара на потребе које изражавају деца.

Циљ и задаци истраживања

Циљ истраживања је да се сагледа квалитет комуникације између васпитача и деце и како утиче на успешност васпитног рада у предшколској установи.

Задаци:

- утврдити какав однос васпитачи имају према деци;
- испитати степен одговорности васпитача у успостављању комуникације са децом;
- утврдити колика је способност васпитача да препознаје и одговара на дечје потребе.

Узорак

Узорак у истраживању је чинило 200 васпитача у Дечјем вртићу „Пионир“ у Јагодини. Сви васпитачи имају завршену вишу школу за образовање васпитача.

Методe и инструменти истраживања

У овом истраживању примењена је дескриптивна метода која захтева прикупљање и интерпретацију података. Коришћен је поступак анкетирања,

а за сврхе истраживања сачињен је посебан инструмент, анкетни лист. Анкетни лист је анониман како би се постигао већи степен искрености у одговорима васпитача и садржи питања отвореног и затвореног типа као и неколико питања типа рангирања.

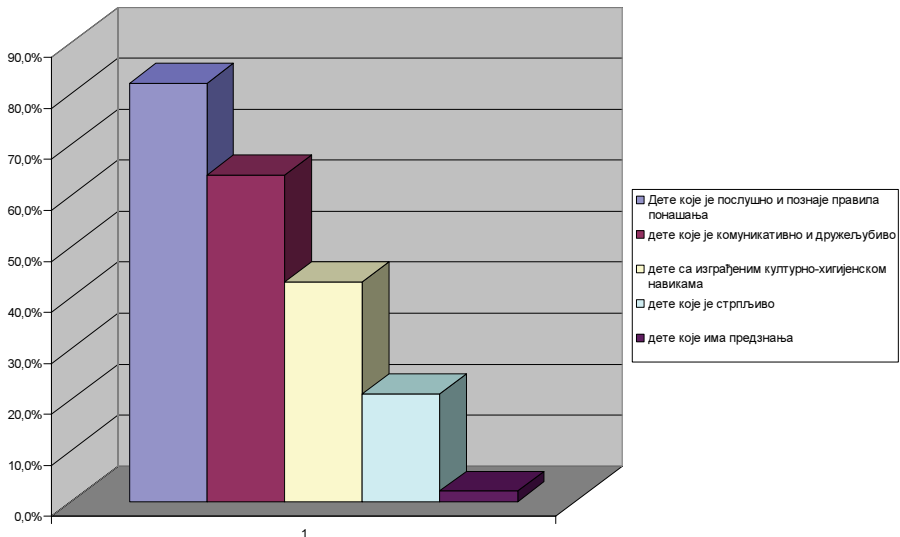
Резултати истраживања и дискусија

1. Однос васпитача према деци

Задатак да утврдимо какав однос васпитачи имају према деци сматрамо веома важним, јер су предшколска деца у узрасту када тешко могу сама да се „изборе“ за свој статус у групи и обезбеде поштовање своје личности и индивидуалности. Од тога какав однос васпитачи имају према њима, зависиће и комуникација са децом и укупно васпитно-образовно деловање.

У анкети су дата два питања за остваривање овог задатка. Једно од питања гласи: „Шта је за вас лепо васпитано дете? Наведите три особине по којима га препознајете“. Одговори васпитача ранжирани су у пет група и приказани су на слици 1.

Слика 1

Ако бисмо на основу одговора васпитача издвојили три особине лепо васпитаног детета, онда би то било послушно дете, дете које је дружељубиво и комуникативно и дете са развијеним културно-хигијенским навикама. Поставља се питање на који начин васпитач види и доживљава дете, уколико за најважнију особину доброг васпитања сматра послушност. На основу оваквог става васпитача, можемо претпоставити да већина испитаника спа-

да у ауторитарни тип васпитача. Друге две особине које су васпитачи навели као важне, а то су дружељубивост и изграђене културно-хигијенске навике, су особине које представљају важне задатке у васпитно-образовном процесу. Чини се, на основу резултата, да васпитачи имају очекивања да деца долазе у вртић са већ формираним особинама личности, управо оним које треба систематски развијати у вртићу.

Друго питање које се односи на овај задатак испитује колико васпитач поштује децу као личности. Одговори испитаника су сврстани у четири катерије. Одговори су приказани у табели¹.

Табела 1. По чему се препознаје да васпитач поштује децу личност

Одговори васпитача	f
Ако је однос пун поверења и блискости	43%
Ако васпитач задовољава потребе и жеље деце	27%
Ако васпитач не угрожава децу права	21%
Ако васпитач не вређа и не омаловажава децу	9%

Највећи број васпитача (43%) навео је да је однос пун поверења, разумевања и блискости сигуран показатељ да се поштује дете и његова личност. Задовољавање децих потреба и жеља (где васпитачи нису навели које су то децих потребе и жеље) је за 27% васпитача важан услов поштовања дететове личности. За 21% васпитача оно по чему се препознаје поштовање детета је-сте неугрожавање децих права.

Наведени резултати показују да васпитачи имају оформљену слику о томе шта значи поштовање и уважавање децих личности, јер одговори упућују на потребу за прихватањем детета, уважавањем његове природе и узајамним разумевањем између детета и васпитача. На нивоу писаних одговора, васпитачи показују да знају шта значи поштовање личности детета, међутим то није и сигуран показатељ да тако и поступају.

2. Одговорности васпитача у успостављању комуникације са децом

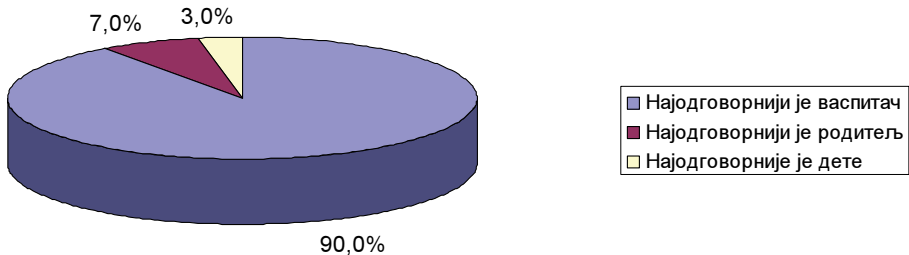
За испитивање односа и комуникације између васпитача и деце, важно је утврдити ко има највећу одговорност у изграђивању и успостављању интеракција и какве ставове васпитачи имају по овом питању. Постављено је следеће питање: За успостављање позитивног односа између васпитача и деце, по Вашем мишљењу, ко је најодговорнији? Понуђени одговори су:

- а) најодговорнији је васпитач
- б) најодговорније је дете
- ц) најодговорнији је родитељ

Од укупног броја васпитача 90% је одговорило да је најодговорнији васпитач, 7% испитаника сматра да је одговорност на родитељима, а 3% васпитача се изјаснило да одговорност за успостављање позитивних односа имају деца. Резултати су приказани на слици 2.

Слика 2

Одговорност за успостављање позитивних односа

На основу ових одговора закључујемо да су васпитачи свесни своје одговорности за успостављање позитивног односа са децом са којом раде. Нису ретки случајеви постојања отпора детета према васпитачу и васпитача према детету. Отпор може бити проузрокован неразумевањем, одбацивањем или нечим другим. Како год било, васпитач има одговорност да препозна узроке и оствари контакт који треба да буде пријатан и користан за обе стране. Да ли је тако у пракси и да ли васпитач има развијену осетљивост за препознавање и реаговање у оваквим ситуацијама?

3. Способности васпитача да препознаје и одговара на потребе које деца испољавају

Једна од важних особина васпитачеве личности јесте његова осетљивост да препозна емоције и потребе деце. Уколико постоји сензибилност васпитача, онда су повећане могућности да се успостави позитивна комуникација са децом и постигне узајамно разумевање и прихватање. За децу на предшколском узрасту карактеристично је да нису увек способна да вербално изразе своје потребе и осећања, већ често одређене емоције (на пример страх) преиначују у друге (нпр, бес) и ако тада васпитач не препозна емоције већ реагује на оне које дете испољава, може доћи до неразумевања и конфликта.

Поред препознавања потреба и емоција деце важно је и колико је васпитач спреман да одговара на њих. Покушали смо да добијемо одговоре од васпитача уз помоћ питања: Шта најчешће радите када дете плаче? Понуђено одговори су:

- а) тешите дете
- б) покушавате да га укључите у игру

- в) прихватаете његову тугу и остављате га да плаче
- г) нешто друго

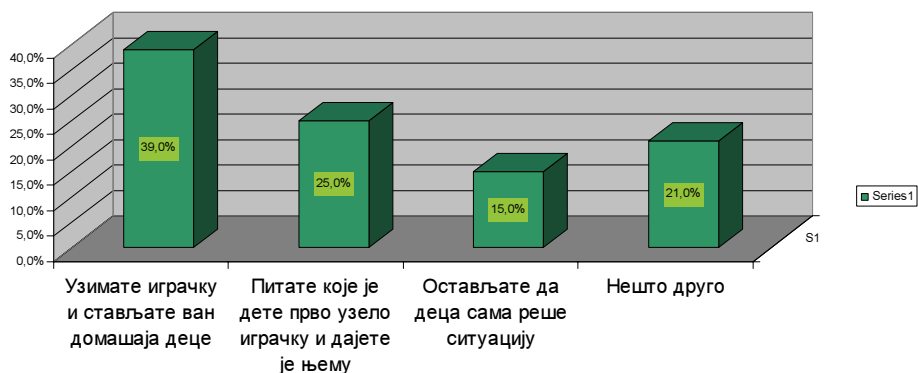
Резултати показују да највећи број 56% васпитача настоји да у овим ситуацијама дете укључи у игру, 41% испитаника теши дете, а 3% васпитача прихвата дететову тугу и оставља га да плаче.

Ово питање има за циљ да испита како васпитачи препознају дечје емоције и у којој мери их прихватају. Покушај укључивања детета у игру може значити поруку „заборави на тугу и страх и мисли на игру“, као што тешење детета може поручити „престани да плачеш и немој да се осећаш тако како се осећаш“.

Претпостављамо да васпитачи имају потребу да прихвате дететова осећања, али се тешко носе са реакцијама које деца при том испољавају. И када им је јасна дечја емоција, они нису сигурни шта да чине са њом и најчешће је решавају на начин који им је најлакши.

Следеће питање захтева од васпитача да одаберу један од понуђених одговора на питање: Шта радите у ситуацији када се двоје деце потуче око играчке? Васпитачи су на ово питање одговарали заокруживањем понуђених одговора. Одговори су приказани на слици 3.

Слика 3

Анализа одговора упућује на закључак да већина васпитача (39%) има тенденцију да реши проблем тако што ће одузети и склонити играчку. На тај начин се не решава проблем и потреба деце, већ васпитача. Склањањем играчке васпитач решава свој проблем тако што себе ослобађа улоге судије или осећања кривице да је неко дете оштећено. Такав поступак захтева најмање енергије, насупрот решавању проблема који подразумева разговор и предлагање заједничке игре, како чини 21% васпитача.

Ако упоредимо ове резултате са резултатима добијеним на претходно питање, видећемо слагање у поступцима васпитача, а то је реаговање при коме се проблем решава на најлакши начин за васпитача.

Наредно питање треба да испита које су најважније дечје потребе које треба да задовољава васпитач и отвореног је типа: Које су по вашем мишљењу најважније дечје потребе које треба да задовољава васпитач?

Одговори васпитача су сврстани у пет група и биће приказани у табели 2.

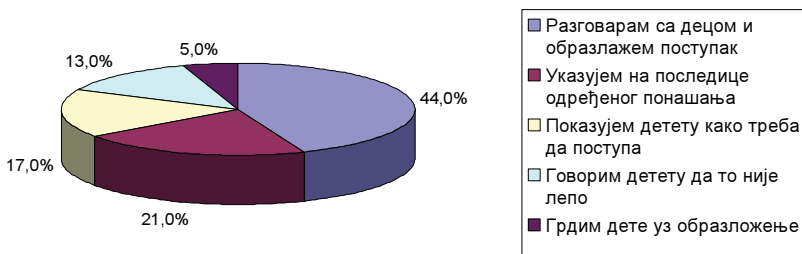
Табела 2. Потребе деце које треба да задовољава васпитач

Ранг	Одговори васпитача	f
1	Потреба за прихватањем, сигурношћу и љубављу	43%
2	Потребе за игром, дружењем и комуникацијом	18%
3	Потреба за сазнавањем	17%
4	Физиолошке потребе и потребе за кретањем	12%
5	Усвајање културно-хигијенских навика	8%

Резултати показују да васпитачи препознају најважније дечје потребе, јер су у прва два ранга навели истоветан ред потреба који наводи Маслов у својој хијерархији мотива. Највећи број васпитача (43%) као најважнију дечју потребу навео је потребу за прихватањем, сигурношћу и љубављу, што одговара другом нивоу потреба (након физиолошких) у Масловљевој хијерархији потреба за сигурношћу и прихватањем. Други ранг, потреба за дружењем, одговара трећем нивоу поменутог психолога. Питање да ли васпитачи препознају дечје потребе и да ли их формулишу са дечјег аспекта је важно како их не би замењивали и мешали са сопственим потребама. Мешање дечјих и потреба васпитача је очигледно у 5. рангу код 8% испитаника који су навели усвајање културно-хигијенских навика као потребу деце. Истина је да васпитачи, и одрасли уопште, имају потребу да децу науче и изграде код њих поменуте навике, али то сигурно не можемо сматрати потребом деце.

У питању: Шта обично чините када дете погрешно? од васпитача се тражи да наведу поступке које најчешће користе у оваквим ситуацијама. Пошто је питање отвореног типа одговори су сврстани у 5 група и приказани су на слици 4.

Слика 4

У овом случају, као и у претходним питањима су обухваћене потребе деце и васпитача. Потреба васпитача јесте да спречи одређена понашања која могу бити опасна за само дете или другу децу. Следећа потреба јесте да науче децу исправном понашању. С друге стране, потребе деце су разнолике: од експрементисања до изражавања емотивних реакција. Ако васпитач не препозна праве потребе деце, може их доживети лично и задовољити своју потребу – као што је случај са 5% васпитача који грде децу.

Ипак, анализа резултата на ово питање указује да код васпитача постоји разумевање за дечје потребе и грешке, јер већина васпитача (44%) исправља децу путем разговора не угрожавајући њихову личност.

Уколико желимо да утврдимо колика је способност васпитача да препознаје и одговора на дечје потребе, на основу резултата можемо закључити да васпитачи препознају које су најважније потребе деце, али да у конкретним ситуацијама, као што је суочавање са дечјим емоцијама, они их прихватају у потпуности и када је у питању решавање конфликта међу децом, највећи број васпитача задовољава своје потребе. Можемо претпоставити да васпитачи препознају дечје потребе, али нису увек спремни да на њих одговорају на адекватан начин.

ЗАКЉУЧАК

На развој свести о себи утиче пре свега породица, али велики утицај имају и друге особе у дететовом окружењу, на пример у вртићу. Друга деца и васпитач чине надградњу у развоју дететове свести о себи у зависности од тога како поступају са њим, шта кажу о њему, какав статус има у групи и сл.

Иако се зна да се васпитач не може посматрати само као независна варијабла, јер његово понашање зависи и од других варијабли, можда се ипак лошији услови рада пречесто узимају као разлог за неефикасно васпитно деловање. При том се заборавља да један од главних узрока лежи у самом васпитачу и његовој способности да своје поступке и однос према детету усклади са природом и потребама детета као и са постављеним васпитним циљевима.

У овом раду бавили смо се питањима која се односе на успостављање комуникације између васпитача и деце. Резултати истраживања указују на неколико важних чињеница:

– Васпитачи знају шта значи уважавање и поштовање деце и њихове личности, али је уочљив ауторитаран став и постоје велика очекивања васпитача у односу на „лепо васпитано дете“. Васпитачи на вербалном плану изражавају спремност да кроз одређене поступке помажу деци да изграде позитивну слику о себи, али када одговарају на питања везана за конкретну ситуацију, они показују да у пракси ипак није случај да се прате потребе деце и да се она уважавају у мери у којој је потребно;

– Васпитачи у потпуности прихватају одговорност за свој посао и сма-трају у 90% случајева да су они најодговорнији за успостављање позитивних односа и комуникације са децом;

– Када је реч о препознавању дечјих потреба и емоција и о спремности васпитача да одговара на њих, можемо закључити, на основу добијених ре-зултата, да васпитачи препознају које су најважније дечје потребе, али да ни-су увек спремни да одговарају на њих и најчешће полазе од сопствених по-треба. Самим тим решавају конкретне проблеме на начин који за њих изискује најмање напора и енергије, што није увек у интересу деце.

ЛИТЕРАТУРА

- Гера, И., Дотлић, Јб. (2000): *Приручник за ђодсџицање дечјеј самојо-ишџовања*, Нови Сад: Пријатељи деце Војводине
- Група аутора (2002): *Корак ђо корак, васџишџање деце од џири до седам ђодина*, Београд: Креативни центар
- Дјаченко, О.М., Лаврентјева, Т.В.(1988): *Психички развој ђредшколске деце*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства
- Згомбић, Р.(1979): *Одјојно образовни рад с дјецом у ђодини ђрије ђола-ска у основну школу*, Загреб: Школска књига
- Ивић, И. и сарадници(1983): *Васџишџање деце раној узрасџа*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства
- Каменов, Е.(2007): *Ојшџе основе ђредшколској ђројрама*, Нови Сад: Драгон
- Каменов, Е.(1990): *Предшколска ђедајојџа, књџа ђрва*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства
- Каменов, Е.(1999): *Предшколска ђедајојџа, књџа груја*, Београд: За-вод за уџбенике и наставна средства
- Лукић-Хавелка, Д.(1985): *Породица, дејџе, дечјџи врџишџ*, Горњи Мила-новац: Дечје новине
- Нагулић, М.(1998): *Психички развој дејџејџа*, Крушевац: Графикон
- Пешић, М. и сарадници(1998): *Педајојџа у акџији*, Београд: Институт за педагогију и андрагогију
- Пијаже, Ж., Инхелдер, Б.(1978): *Инџелекџуални развој дејџејџа*, Бео-град: Завод за уџбенике и наставна средства
- Розенберг, М.(2002): *Језик саосеђања*, Београд: Завод за уџбенике и на-ставна средства
- Чалић, Јб.(1988): *Неке каракџерисџике невербалне комуникаџије изме-ђу васџишџача и деце у јасленој средини*, Београд: Предшколско дете, Савез педагошких друштва Југославије
- Шаин, М.(2005): *Сојсџивеним искусџивом до знања*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства

Шпољар, К.(1988): *Анализа интеракције одгајатељ-дијете у сврху по-дизања квалитете одјојно образовној рада у дечјим вршићима*, Београд: Предшколско дете, Савез педагошких друштава Југославије

Biljana J. Stojanović
University of Kragujevac
Faculty of Education in Jagodina

QUALITY OF TEACHER-CHILD COMMUNICATION AS A PRECONDITION OF SUCCESSFUL TEACHING IN KINDERGARTENS

Summary: The paper studies relationship of pre-school teacher to a child and his/her personality, aiming to determine teacher's responsibility for successful communication with child. It further examines teacher's responsiveness to children's needs, focusing on teacher's ability to recognise, accept and respond to these needs, to listen to children and trust them.

The aim of the study is to determine the quality of teacher-child communication in kindergartens and how it influences life in kindergarten and upbringing of children. The research results can lead to questions related to appropriate and necessary programmes for professional development of pre-school teachers.

Key words: kindergarten, pre-school aged child, pre-school teacher's roles, communication.